

Rumlige relationer

I alle sprog er det muligt at angive forskellige rumlige relationer, dvs. angive hvor nogen eller noget befinder sig i forhold til noget andet. Eksemplerne nedenfor illustrerer rumlige relationer mellem to eller flere størrelser udtrykt på dansk:

- Eks. 1a: Læsø ligger nord for Anholt.
 Eks. 1b: Saltet står ved siden af sukkeret.
 Eks. 1c: Saltet står på øverste hylde til højre.
 Eks. 1d: Tændstikkerne ligger i vindueskarmen oven på avisen.
 Eks. 1e: Langs med hegnet løber en bæk.
 Eks. 1f: Mellem stolperne var der udspændt en snor.
 Eks. 1g: Rundt om bilen havde der samlet sig en skare nysgerrige.

I eks. 1a fortælles om den rumlige relation mellem Læsø og Anholt, og i eks. 1b og 1c om hhv. en relation mellem noget salt og noget sukker og en relation mellem noget salt og en hylde. I eks. 1d er det en tændstikker-vindueskarm-avis-relation, og i eks. 1e er det en bæk-hegn-relation. I eks. 1f er det en relation mellem en snor og nogle stolper, og i eks. 1g en relation mellem nogle mennesker og en bil.

Rumlige relationer udtrykkes på tegnsprog meget ofte gennem brug af locus. Men der er også andre tegnsprogs-elementer, som er vigtige i denne forbindelse, heriblandt brugen af tema og særlige relationstegn. Nedenfor gennemgås de mest almindelige måder at udtrykke rumlige relationer på i tegnsprog.

I: En-for-én-beskrivelse og configurationslocus

I det første eksempel nedenfor får vi at vide, hvor tre geografiske områder ligger i forhold til hinanden. I det næste eksempel beskrives den indbyrdes placering af nogle størrelser i et lokale, og i det tredje eksempel beskrives kort de enkelte dele af en genstand. I alle tre eksempler bruges de samme sproglige teknikker til at udtrykke de rumlige relationer.

Eks. 2:

Cypern(M) DET-ER PEG+m [tøver] Ø+lodret-kort-m /

GRÆKENLAND / TYRKIET OMRÅDE+lodret-kort-h /
 OMRÅDE+lodret-kort-vo—————>

Ø+lodret-kort-m Pf:cirkel+lodret-kort+m Cypern(M) PEG+lodret-kort-m

Ordret oversættelse: *Cypern er en øh.... ø, der ligger sådan, at Grækenland ligger mod nordvest, og Tyrkiet mod sydøst, og øen Cypern imellem de to.*

Idiomatisk oversættelse: *Cypern er en øh.... ø, som ligger mellem Grækenland i nordvest og Tyrkiet i sydøst.*

Læg mærke til, at afsenderen deler den centrale del af beskrivelsen op i tre korte forløb, der hver især omhandler ét geografisk område. Først beskrives Grækenlands beliggenhed, så Tyrkiets og endelig Cyperns. En lignende fremgangsmåde anvendes i næste eksempel, hvor der fortælles om to køer i en lufthavn:

Eks. 3:

PEG+flertal+c TAGE-TIL+c+mh / SE TO KØ /

Pf:danne-kø+h Pf:danne-kø+mh / TOM Pf:flade+v

Pf:danne-kø+h Pf:danne-kø+mh-----

Ordret oversættelse: Da vi kom, fik vi øje på to køer. I den ene ende af lokalet stod der en lang kø, og ved siden af én til, og i resten af lokalet var der ikke et øje.

Idiomatisk oversættelse: Da vi kom, fik vi øje på to køer. I den ene ende af lokalet stod der to lange køer ved siden af hinanden, i resten af lokalet var der ikke et øje.

Tegnene SE TO KØ meddeler blot, at nogen så to køer, uden at oplyse noget om køernes indbyrdes placering. Først herefter får vi noget at vide om dette: først beskrives den ene køs placering, så den anden køs placering, og endelig fortælles om et større mennesketomt område til venstre for den sidst omtalte kø. Igen kommer de rumlige relationer til udtryk gennem korte forløb, der hver omhandler en enkelt størrelse.

I det næste eksempel er det det rumlige forhold mellem en rød boks og en glsrude, der forklares nærmere:

Eks. 4: (+m* er et locus, der overlapper med +m, men er noget mindre. Det svarer nogenlunde til den øverste del af +m.)

PEG+v HAR BRAND^ALARM / DET-ER RØD Pf:kasse+m / GLAS Pf:firkant+m* /
Pf:kasse+m----- Pf:firkant+m* /

Pf:slå-næve-mod+m* GÅ-I-STYKKER+m* / TRYKKE-KNAP+m*...

Dér [dvs. ved havnen] var en brandalarm, sådan en rød boks med en lille glsrude foroven, som kan slås i stykker, så man kan trykke på en knap.....

Ligesom i de forudgående eksempler beskrives først én størrelse med ét locus (her den røde boks), og derpå en anden med et andet locus (her den firkantede glsrude).

De tre eksempler ovenfor har andet tilfælles end det, at størrelserne beskrives én for én. I alle eksempler anvendes nemlig en særlig type locus: konfigurationslocus. Når man bruger konfigurationslocus, repræsenterer hele tegnummet noget. Forskellen på almindeligt locus og konfigurationslocus er særligt tydeligt i lufthavns-eksemplet. Afsenderen indleder nemlig med at bruge almindeligt locus i den første korte sætning (PEG+flertal+c TAGE-TIL+c+mh). Lige her kan man ikke tale om, at hele tegnummet repræsenterer noget, kun at lociene +mh og +c repræsenterer hhv. en lufthavn og afsenderen med hendes venner. Men lige efter TAGE-TIL+c+mh skifter tegnummet karakter. Afsenderen "stivner" ganske kort med forbavset mimik og blikket rettet mod højre, genoptager så blikkontakten og siger SE TO KØ, og begynder derpå at bruge tegn med konfigurationslocus. I det øjeblik, afsenderen "stivner", får vi en meget anderledes oplevelse af tegnummet. Nu er det ikke længere kun lociene +mh og +c, der repræsenterer noget. Hele tegnummet foran afsenderen kommer til at repræsentere et område foran én eller flere lidt forbavsede personer. Da vi lige har hørt, at personerne er taget til en lufthavn, er den mest sandsynlige tolkning, at tegnummet repræsenterer et lokale i en lufthavn, fx en afgangshal. Man kunne derfor godt kalde konfigurationen en afgangshal-konfiguration. Konfigurationen i eks. 4 kunne kaldes en apparat-konfiguration eller mere specifikt en brandalarm-konfiguration. I Grækenland-Tyrkiet-Cypern-eksemplet repræsenterer tegnummet foran afsenderen et bestemt område i den østlige del af Mid-

delhavet, og man kunne derfor (lidt løseligt) kalde konfigurationen en Middelhavskonfiguration.

Normalt er konfigurationer tre-dimensionelle, sådan som konfigurationerne i de to sidste eksempler ovenfor. (Ganske vist udnyttede afsenderen i eksemplet med afgangshal-konfigurationen kun forskelle i det vandrette plan, men hvis hun havde haft brug for at tale om fx et skilt, som hang oppe i luften ved et ekspeditionssted, er det meget sandsynligt, at hun ville have udnyttet højdedimensionen i tegnummet til at beskrive skiltets placering.) Konfigurationer kan dog være todimensionelle. Det gælder bl. a. landkortkonfigurationer. Middelhavskonfigurationen i eks. 2 er netop et eksempel på en landkortkonfiguration. Konfigurationer kan generelt bruges til at udtrykke en lang række rumlige relationer, men tredimensionelle konfigurationer kan selvfølgelig udtrykke endnu flere relationer end todimensionelle. Afgangshal- og brandalarm-konfigurationerne ovenfor ville således kunne bruges til at udtrykke over-under-relationer, foran-bagved-relationer og ved-siden-af-relationer, mens den todimensionelle Middelhavskonfiguration i eks. 2 er noget mere begrænset, idet den kun kan udtrykke relationer, der har at gøre med nord-syd og øst-vest.

Markering med temamimik

Det næste eksempel minder om de forudgående, ved at afsenderen beskriver de enkelte størrelses placering én for én, og ved at der bruges konfigurationslocus. Alligevel er der en vigtig forskel. I eksemplet med Grækenland, Tyrkiet og Cypern blev der lagt lige stor vægt på hvert af de tre områder. Noget tilsvarende gjaldt hver af de to køer i luft-havnen og det mennesketomme område ved siden af køerne, og den røde boks og glasruden i brandalarmseksemplet. I næste eksempel nævnes først en skrivepult og derpå en lampe, men de to genstande tildeles forskellig vægt i beskrivelsen. Det fremgår af, at skrivepulten omtales med temamimik, og lampen uden:

Eks. 5:

tema

SKRIVE^BORD+ho PEG+ho [tøver] BORD+ho PEG+ho / LYS Pf:væltet+ho
BORD+ho—

Henne ved skrivepulten lå lampen væltet.

Ved at vælge at bruge temamimik ved omtalen af skrivepulten, men ikke ved omtalen af lampen, får afsenderen meddelt noget udover det rent rumlige, nemlig at skrivepulten har en speciel funktion i forhold til lampen. Lampen hviler jo mod skrivepultens overflade. Man kan sige, at skrivepulten fungerer som basis i forhold til lampen. Lampen er afhængig af skrivepulten, for dennes højde bestemmer jo lampens placering. Skrivepulten er derimod helt uafhængig af lampen. Jeg vil her tale om, at skrivepulten er markeret som basisreferent i forhold til lampen. Når en referent er basisreferent i forhold til én eller flere andre størrelser, markerer man på tegnsprog denne funktion ved at bruge temamimik under omtalen af basisreferenten.

Også i næste eksempel er én referent skilt ud og markeret som basisreferent vha. temamimik:

Eks. 6:

tema _____ tema _____
 PEG+c ÅBNE / Pf:aflangt-rum+m _____ / FOLK Pf:danne-kø+h
 Pf:aflangt-rum+m Pf:sidde+mange+v _____

Når man åbnede døren, kom man ind i et aflangt rum med nogle mennesker, som sad langs væggen til venstre [og ekspederede], mens folk stod i kø langs den anden væg.

Nedenfor kommer endnu et par eksempler, hvor referenter nævnes én ad gangen og tildeles konfigurationslocus, men sådan at én referent er skilt ud og markeret som basisreferent vha. temamimik. Først drejer det sig om Island, som er basisreferent ift. en zone rundt om landet. Derpå drejer det sig om en bestemt etage, som er basisreferent i forhold til en trappe.

Eks. 7: (Locusset lodret-kort-m* er et locus nær locusset lodret-kort-m.)

tema _____
 ISLAND _____ / Pf:stribelodret-kort-m* /
 Pf:helhed+lodret-kort-m _____
 TRE-HUNDREDE^HALVFJERDS KILOMETER Pf:stribelodret-kort-m* / NOGLE+ho
 LAND (2h)TAGE-TIL+skiftevis+neu+c FISKE MÅ-IKKE

I et bælte hele vejen rundt om Island, et 370 km bredt bælte, må andre lande ikke fange fisk.

Næste eksempel er fra en fortælling om noget vedligeholdelsesarbejde i et hus. Afsenderen forklarer her en smule om husets indretning. Det gør hun som indledning til en forklaring om, hvilke dele af huset der skulle sættes i stand:

Eks. 8:

tema _____
 SIGE / FØRST ETAGE / _____ / TRAPPE Pf:danne-spiral-ned+mo
 Pf:vandret-flade+mo _____ /

En vindeltrappe fører ned fra førstesalen.

I eksemplerne ovenfor blev den ene hånd fastholdt i overgangen fra temaet til noget af det efterfølgende. På den måde understreges en sammenhæng mellem basisreferenten og tilhørende ikke-basisreferenter. Skønt sådanne fastholdelser er almindelige, er de ikke obligatoriske i tegnsprog. Det vil også fremgå af nogle af de senere eksempler, bl.a. eks. 9 herunder.

Ovenfor fik alle basisreferenterne locus, og de fik locus i samme konfiguration som tilhørende ikke-basisreferenter. Det er faktisk også det mest almindelige. Men en basisreferent er locusmæssigt mere selvstændig i forhold til tilhørende ikke-basisreferenter, end man måske umiddelbart ville tro. Man kan fx i en beskrivelse af nogle dørudsmykninger henvise til nogle hoveddøre med temamimik og give dørene locus i en gade-konfiguration. Herefter kan man skifte til en husfacade-konfiguration og med neutral mimik og et locus lidt oppe midtfor beskrive en udsmykning over hoveddørene. Hermed har basisreferenten og den tilhørende ikke-basisreferent fået locus i hver sin konfiguration. I eks. 9 nedenfor får basisreferenten (et område) locus, men ikke et konfigurations-

locus, sådan som de tilhørende ikke-basisreferenter. Man kan også henvise til basisreferenten helt uden locus: man kan fx beskrive en paraply med tegnillustrationer på skærmen ved at sige grundformen PARAPLY med temamimik og derpå (uden temamimik) sige TEGN efterfulgt af et proformsverb, hvor den ene hånd holdes lavt med Håndtere-håndtag-Pf, mens den anden hånd noget højere oppe siger et tegn med Klump-Pf med betydningen 'flere illustrationer anbragt i en cirkel'. Her er der altså ikke locus i selve temaet, først efter temaet. I sådanne tilfælde vil der ganske ofte være et blik mod basisreferentens locus i forbindelse med temaet, men et sådant blik er ikke nødvendigt, så en basisreferent behøver altså ikke have locus i selve temaet.

I eksemplet nedenfor beskrives et hjemmelavet landkort. Der fortælles om nogle veje og om et hus, og de rumlige relationer mellem disse fremgår af brugen af konfigurationslocus. Men før afsenderen kaster sig ud i beskrivelsen af de enkelte detaljer i boligområdet, meddeler hun med temamimik, hvor vejene mv. ligger, nemlig i det kvarter, hun selv bor i. Dette kvarter er altså basisreferent. Læg mærke til, at basisreferenten har locus udenfor den konfiguration, hvor vejene og huset har locus. Læg også mærke til, at der ikke er nogen fastholdelse i overgangen fra temaet til det efterfølgende:

Eks. 9:

tema_____

TEGNE / PEG+alle+c BO OMRÅDE+ho PEG+c / PEG SIGE VEJ Pf:vej+m /

STOR VEJ Pf:vej+m / BIL Pf:biltrafik-i-to-retninger / HUS^VEJ

Pf:lige-linie-efterfulgt-af-cirkel+m / SOM RING / Pf:cirkel+m /

tema_____

så(M) [] PEG+hn / BO PEG+c PEG+hn / HUS PEG+hn / TEGNE KORT

.. de lavede en tegning af en større, ret trafikeret vej og en villavej, der fører væk fra den trafikerede vej og drejer rundt og danner en ring, alt sammen i det kvarter, hvor vi bor. Vi bor i en villa ud til denne ring. Det tegnede de på kortet.¹

Basisreferent

Forholdet mellem en basisreferent og den anden referent er meget ofte bestemt af tyngdekraften, sådan at den anden referent hviler oven på basisreferenten helt eller delvis, jfr. eks. 5 og 6. Det kunne forlede én til at tro, at det altid er "det underste", man vælger til basisreferent. Men det er langt fra altid tilfældet. I eks. 7 var Island basisreferent, og Island ligger indlysende ikke nedenunder fiskerizonen. Der er tale om et ret abstrakt forhold mellem dem, et årsag-virkning-forhold, hvor Island er bestemmende i forhold til fiskerizonen: Islands form og størrelse bestemmer jo fiskerizonens helt præcise placering (fiskerizonens placering bestemmer ikke Islands størrelse og form!). I eks. 8, hvor førstesalen blev basisreferent, kan man bestemt heller ikke tale om, at førstesalen er nedenunder trappen (tværtimod). Men førstesalen er (sammen med stueetagen) en logisk forudsætning for trappen: man har bygget den pågældende trappe for at forbinde førstesalen med stueetagen (man har ikke bygget to etager op omkring en trappe, fordi det var lidt dumt med en trappe, der begyndte og endte i ingenting!). Det er denne sam-

¹ I den danske oversættelse har det ikke været muligt at gengive det første tema før vej-beskrivelsen. Derfor gengives dette tema først efter vejbeskrivelsen i oversættelsen.

menhæng, der gør det rimeligt at vælge førstesalen som basisreferent i forhold til trappen og ikke omvendt.

En basisreferent er altså en referent, som i en eller anden forstand er bestemmende for - og derfor danner grundlag for - en anden referent. Meget ofte har basisreferenten karakter af underlag eller en beholder i helt konkret forstand, dvs. den er noget, som den anden referent befinder sig på eller i. I mere specielle tilfælde er basisreferenten noget, som en anden referent hænger ned fra, stikker op eller ud fra, eller sidder fast på. Men forholdet mellem basisreferenten og den anden referent kan altså også være af mere abstrakt karakter, som i eksemplerne med Island/fiskerizonen og førstesalen/trappen og i eksemplet med boligkvarteret og vejene. I sidstnævnte tilfælde kan forholdet opfattes som et forhold mellem en helhed og dens dele.

Eks. 8 illustrerer også, at valget af basisreferent er delvis subjektivt. Ud fra en objektiv betragtning er trappen jo lige tæt forbundet med stueetagen og med førstesalen. Vi skal senere se, at det er muligt at lade to basisreferenter danne basis i forhold til en tredje referent, så i princippet kunne man godt forestille sig en tegnsprogssætning, hvor både en førstesal og en stueetage var basisreferenter i forhold til en trappe. Men i eks. 8 valgte afsenderen altså blot at have førstesalen som basisreferent. Det hænger sammen med emnet for hendes fortælling. Som nævnt indleder eks. 8 en beskrivelse af noget vedligeholdelsesarbejde. Dette arbejde foregik på førstesalen og på og omkring trappen. Stueetagen var ikke involveret. Man kan sige, at fortællingens emne gjorde det nærliggende at tage udgangspunkt i førstesalen ved beskrivelsen af huset. I en anden sammenhæng kunne det være nærliggende at tage et andet udgangspunkt. Afsenderen kunne fx beskrive huset ved først at fortælle om rummene i stueetagen, og dernæst forklare, at der fra (et sted i) stueetagen førte en trappe ovenpå. Stueetagen som udgangspunkt for den generelle beskrivelse af huset ville højst sandsynligt have ført til valg af stueetagen som basisreferent i forhold til trappen (hvis altså afsenderen i det hele taget havde valgt en basisreferent, for man kan jo også lade være, jfr. eks. 2, 3 og 4, som ikke har basisreferenter).

Sammensat basis

En basis kan bestå af flere elementer. I næste eksempel bygges en basis op i to trin. Først omtales en husblok og så den ene gavlvæg i husblokken og så et sted øverst i gavlen. Alle får locus i samme konfiguration. Husblokken danner basis i forhold til gavlen, og husblokken og gavlen danner tilsammen basis for det øverste sted i gavlen:

Eks. 10:

tema _____	tema _____
HUS+m Pf:aflang-blok+m _____	/ PEG+vo / PEG+c LEJLIGHED
/ Pf:lodret-flade+v _____	

Vores lejlighed lå øverst i gavlen af ejendommen.

(Der bruges også temamimik ved henvisningen til stedet ved gavlen. Men i dette tilfælde skyldes temamimikken ikke, at stedet er basisreferent for noget andet. Den skyldes, at stedet ved gavlen er hovedemnet ikke blot for PEG+c LEJLIGHED, men også for det næste, afsenderen fortæller (ikke medtaget i eksemplet).)

Også i næste eksempel er der tale om en basis bestående af flere elementer. Afsenderen omtaler først et bord, så en væg og så et papirark. Alle får konfigurationslocus. Afsen-

deren markerer desuden med temamimik, at en helhed bestående af bordet og væggen danner basis for papirarket (senere i eksemplet kommer flere eksempler på basisreferenter, her er det dog enkeltstående basisreferenter, ikke en basis sammensat af flere elementer):

Eks. 11:

tema

PEG+m BORD+m / DØV MAND BORD+m / VÆG+v / PAPIR Pf:firkant+v ...
[.....]

På væggen for enden af den døve mands bord hang der et stort ark, hvor.....

tema

OGSÅ BORD+m / FORSKELLIG SIGE^ORD SÆTNING Pf:spredt+m

Og på selve bordpladen lå der forskellige ord og sætninger.....

tema

SKILT / / Pf:langs-linier+v STÅ+v PEG+v / HEJ....
Pf:står+v

På et skilt ved siden af ham stod der "Hej!"

Nedenfor danner en helhed bestående af et vindue og en krog tilsammen basis for et redskab:

Eks. 12:

tema

PEG+mn / KØKKEN^VINDUE [tøver] ÅBNE-VINDUER+m / KOBLET-TIL+m
KROG+m

Pf:dingle+m OPVASKE^BØRSTE....

På en krog under køkkenvinduet hang en opvaskebørste og dinglede.

I det næste eksempel fortælles om det rumlige forhold mellem Vejle, Horsens og Urlev. Vejle og Horsens danner tilsammen basis for den efterfølgende sætning om stedet midt mellem Vejle og Horsens:

Eks. 13: (Locusset +m/mo* er et locus mellem +m og +mo.)

SÅ NITTEN^TRE^HALVFJERDS SE / PEG+h / GAMMEL PRÆST^GÅRD PEG+h /

Urlev(M) /

tema

SIGE / VEJLE HORSENS / PEG+m/mo* / PEG+m/mo* Urlev(M) /
PEG+m PEG+mo

<midt>

PEG+h PRÆST^GÅRD / PEG+h SÆLGE PEG+h

Så i 1973 blev vi opmærksomme på en gammel præstegård i Urlev. Urlev ligger midtvejs mellem Vejle og Horsens. Det var en præstegård, og den var søreme til salg.

Dette eksempel kan evt. sammenlignes med Grækenland-Tyrkiet-Cypern-eksemplet (eks. 2). I begge eksempler skulle afsenderen fortælle om en lokalitet, hvis præcise beliggenhed han/hun ikke kunne være sikker på modtageren kendte (Cypern og Urlev), og i begge tilfælde valgte afsenderen at redegøre for lokalitetens beliggenhed ved at sætte den i forhold til mere kendte lokaliteter i nærheden (lande i eks. 2, byer i eks. 13). I beg-

ge eksempler valgte afsenderne at tildele tre lokaliteter hver sit konfigurationslocus, men ikke desto mindre er der forskel på deres måde at gribe beskrivelsen an: i eks. 13 blev to af lokaliteterne markeret som basisreferenter. I eks. 2 blev ingen af lokaliteterne markeret som basisreferenter.

Eks. 2 er fra en fortælling, hvor Cypern har en central rolle, men Cypern ikke ene om at være central. Hovedemnet for fortællingen er faktisk Grækenlands og Tyrkiets forhold til Cypern og de konflikter, det afføder. Grækenland og Tyrkiet er således emner i fortællingen på lige fod med Cypern, og i redegørelsen for de geografiske forhold er der derfor ikke nogen grund til at skille én eller to ud ved at gøre den/dem til tema. Indskuddet om Vejle, Horsens og Urlev i eks. 13 fortæller derimod om tre byer, som ikke er ligeværdige i fortællingen. Ganske vist er alle 3 temmelig perifere, men Urlev har direkte forbindelse til et vigtigt emne i fortællingen (en bestemt præstegård), hvorimod Horsens og Vejle kun nævnes som en slags baggrund for den efterfølgende sætning om stedet mellem disse to byer. Horsens og Vejle har altså en noget anden rolle end Urlev i fortællingen, og det afspejler sig altså også sprogligt.

Afsluttende bemærkninger

Ovenfor blev det gennemgået, at man kan udtrykke rumlige relationer ved at omtale referenter én ad gangen og give dem konfigurationslocus. Endvidere blev det gennemgået, at man ved at markere en referent som tema kan angive, at referenten er basisreferent ift. en anden referent. På denne måde kan man faktisk udtrykke et væld af rumlige relationer. Alle de rumlige relationer i de danske eksempler 1a-g kan således gengives på denne måde på tegnsprog.

Men der er en markant forskel på sætningsopbygningen i de danske eksempler og sætningsopbygningen i de tegnsprogseksempler, som hidtil er blevet gennemgået. Kig evt. tilbage på eks. 1a-g. Hvert eksempel består af en enkelt sætning med mindst to understregninger (et enkelt sted tre). Hver understregning markerer en henvisning til en referent. Eksemplerne viser, at når man på dansk udtrykker en rumlig relation, gør man det ofte på en mere komprimeret måde end på tegnsprog. Det kan bl.a. ses ved en sammenligning af eks. 1f (snoren mellem stolperne) og eks. 2 (Cypern, Grækenland og Tyrkiet). I det danske eksempel blev forholdet mellem nogle stolper og en snor beskrevet, således at der blev henvist til både stolper og snor i samme sætning. I tegnsprogseksemplet derimod blev forholdet mellem Grækenland, Tyrkiet og Cypern udtrykt gennem tre korte selvstændige forløb, ét om Grækenland, ét om Tyrkiet og ét om Cypern. Tilsammen udtrykte de tre forløb de rumlige relationer mellem de tre områder. Hvis man skal gengive de rumlige relationer i eks. 1a-g på tegnsprog, er én mulighed at bryde beskrivelsen op i en række korte forløb, der hver især omhandler én referent, og lade de rumlige forhold komme til udtryk udelukkende gennem valget af de enkelte (konfigurations-)loci. Læg også mærke til en anden forskel mellem de tegnsprogseksempler, som er gennemgået her, og dansk. På tegnsprog kan man som nævnt vælge at markere en referent som basisreferent i forhold til en anden referent ved at gøre basisreferenten til tema. Vælger man denne løsning, har det konsekvenser for ledrækkefølgen. Et tema står i reglen før den sætning, det hører til, og det medfører, at basisreferenter bliver nævnt før tilhørende ikke-basisreferenter. På dansk har vi helt andre og mere fleksible regler for ledrækkefølge. Vi kan sige 'Rundt om Island ligger der en 370 km bred fiskerizone.', men vi kan

også nævne Island og fiskerizonen i den omvendte rækkefølge: 'Der ligger en 370 km bred fiskerizone rundt om Island.' Sidstnævnte sætning vil man foretrække at gengive på tegnsprog med Island nævnt før fiskerizonen (altså basisreferent før tilhørende ikke-basisreferent), jfr. eks. 7. Man kan altså komme ud for danske sætninger, der beskriver et rumligt forhold mellem to størrelser, hvor de to størrelser "tilfældigvis" er nævnt i samme rækkefølge, som man ville vælge på tegnsprog. Men man kan ligeså vel komme ud for danske sætninger, hvor de to størrelser "tilfældigvis" er nævnt i den modsatte rækkefølge. Sidstnævnte sætninger er naturligvis mere krævende at oversætte til tegnsprog, fordi de fordrer en høj grad af omstrukturering. Ikke alene skal den danske sætning inddeles i et tema og en sætning. Også rækkefølgen af informationer skal ændres, så information sent i den danske sætning trækkes frem i tegnsprogsoversættelsen, mens information tidligt i den danske sætning udskydes til senere i tegnsprogsoversættelsen.

Ovenstående bemærkninger om forskelle mellem dansk og tegnsprog mht. ledrækkefølge er først og fremmest relevante for de tilfælde, hvor der bruges én-for-én-beskrivelse og configurationslocus, evt. suppleret med markering af basisreferent til at udtrykke en rumlig relation, som i tegnsprogseksemplerne tidligere i dette afsnit. I næste afsnit vil det blive gennemgået, at man på tegnsprog også kan udtrykke rumlige relationer på andre måder, heriblandt én, som resulterer i knap så store forskelle i ledrækkefølgen i tegnsprog sammenlignet med dansk.

II: Relationstegn

En helt anden måde at udtrykke rumlige relationer på involverer brugen af specielle relationstegn, først og fremmest I, VED, OVER, UNDER, VED-SIDEN-AF, BAG, samt UDENFOR. Disse tegn kan bruges helt uden locus, men de kan også bruges med configurationslocus, og de kan bruges med almindeligt locus. Nedenfor vil relationstegn blive gennemgået i 3 afsnit. Først beskrives deres anvendelse, når de benyttes uden locus. Dernæst beskrives anvendelsen, når de bruges med configurationslocus. Endelig beskrives kort anvendelsen med almindeligt locus.

II.1: Relationstegn uden locus

Relationstegn bruges til at angive en relativt løs rumlig forbindelse mellem to størrelser. Typisk er der tale om, at størrelserne ikke er i fysisk kontakt, men de er altså så tæt på hinanden, at der opleves en rumlig forbindelse mellem dem.

I eksemplet nedenfor angives en sådan lidt løs rumlig forbindelse mellem afsenderens familie og en bestemt havn:

Eks. 14:

PEG+c BARN VOKSE-OP / BO **VED** HAVN PEG+c / FAR PEG+v /
barndom

OFTE TAGE-TIL+gent+neu+h HAVN TAGE-TIL+neu+h / KØBE FRISK^FANGE FISK /

FAR OFTE PEG+v

Da jeg var barn, boede vi ved havnen. Min far tog tit ned på havnen for at købe friskfanget fisk.

I den korte sætning BO VED HAVN PEG+c beskrives det rumlige forhold mellem en familie og en havn. Dette forhold er ikke afsenderens hovedpointe i det transskriberede stykke, hovedpointen er den efterfølgende oplysning om faderens vane med at købe fisk på havnen. Men afsenderen anser altså oplysningen om det rumlige forhold mellem familie og havn for så vigtig en baggrundsinformation i forhold til hovedpointen, at den trods alt bør nævnes før selve hovedpointen. Men selv om afsenderen altså mener, at det rumlige forhold er vigtigt nok til at skulle nævnes, mener hun ikke, det skal beskrives i detaljer. Vi skal blot have en fornemmelse af nærhed mellem familie og havn. Denne nærhed meddeles her vha. relationstegnet VED. Læg mærke til, at der slet ikke bruges configurationslocus i sætningen, selv om formålet med sætningen er at give en rumlig information. Faktisk har kun familien locus her, havnen er helt uden locus, og der er ikke heller ikke locus i selve relationstegnet. Med relationstegn kan man altså give rumlige informationer - også rumlige informationer af en vis vigtighed - helt uden configurationslocus, ja faktisk helt uden at bruge locus overhovedet.

Familien og havnen har imidlertid forskellig status i sætningen ovenfor. Afsenderen ønsker først og fremmest at fortælle, hvor familien boede, ikke at fortælle, hvor havnen lå. Hun meddeler, hvor familien boede, ved at tage udgangspunkt i en anden referent, havnen, og fortæller, hvor familien boede set i forhold til det valgte udgangspunkt. Jeg vil her tale om, at afsenderen har valgt havnen som holdepunkt for familiens bopæl.

Læg mærke til, at familien og havnen blev nævnt i samme sætning i VED-sætningen ovenfor. I afsnit I blev det gennemgået, at man kan udtrykke rumlige relationer mellem to eller flere størrelser ved at dele beskrivelsen op i selvstændige forløb, der hver kun omhandler en enkelt størrelse, og evt. markere en størrelse som basisreferent ved at gøre denne til tema. Det fører bl.a. til, at en henvisning til en basisreferent står uden for den sætning, hvor der henvises til en tilhørende ikke-basisreferent. Med relationstegn behøver man ikke foretage en sådan opdeling. Man kan udmærket i samme sætning henvise til både den referent, som er holdepunkt, og den referent, der sættes i forbindelse med holdepunktet. Relationstegn gør det altså muligt at beskrive rumlige relationer mere komprimeret, end man kan med configurationslocus og markering af en referent som basisreferent.

Det næste eksempel illustrerer brugen af relationstegn og brugen af én-for-én-beskrivelse og configurationslocus til at beskrive en rumlig relation. I eksemplet sættes en byggegrund i relation til dels en by, dels en sø. Først beskrives den rumlige relation mellem byggegrunden og byen. Her bruges relationstegn. Umiddelbart efter beskrives relationen mellem byggegrunden og søen. Her bruges én-for-én-beskrivelse og configurationslocus.

Eks. 15:

(Locusset v* er et locus i nærheden af v, dog længere væk fra kroppen og længere ned.)

FORTSÆTTE / Pf:gib / OVERRASKET / GIVE+vo+c GRATIS OMRÅDE+v /

KOMMUNE+vo PEG+vo GIVE+vo+c OMRÅDE+v / SMUK NATUR^GRUND+v /

				neg_____	
VED	SILKE^BORG	/	VED	PEG+v	/
			Pf:skråne+v	/	LIGE+v
			Pf:flade+v		Pf:flade+v

SØ OMRÅDE+v*

Nogen tid senere fik vi uventet en grund forærende af en kommune. En smuk naturgrund, ved Silkeborg. Grunden er ikke vandret, den skråner og ender nede ved en sø. (Bemærk, at konfigurationen først opstår efter VED PEG+v. Indtil da bruges ganske vist locus, men almindeligt locus, ikke configurationslocus.)

Det rumlige forhold mellem by og byggegrund blev beskrevet med relationstegnet VED med Silkeborg som holdepunkt. Afsenderen kan med rimelighed antage, at modtageren ved noget om Silkeborg (fx at den ligger i Midtjylland, eller at omgivelserne er kendt for at være smukke). Det samme gælder højst sandsynligt en byggegrund i nærheden af Silkeborg. Ved at benytte Silkeborg som holdepunkt for byggegrunden giver afsenderen modtageren en fornemmelse for byggegrunden, og det er det, der er hensigten her. Modtageren har derimod ikke brug for en detaljeret rumlig beskrivelse af forholdet mellem byen og byggegrunden (fx én, der angiver, om grunden ligger nord, syd, øst, eller vest for Silkeborg, eller om den ligger højt eller lavt i forhold til byen). Det er blot nærheden til Silkeborg, der er væsentlig, og denne nærhed kan beskrives helt fyldestgørende med et relationstegn som VED. I sidste del af beskrivelsen uddyber afsenderen oplysningen om, at grunden var en smuk naturgrund. Her er der pludselig langt større vægt på de fysiske forhold, og derfor går han over til configurationslocus ved redegørelsen for forholdet mellem grunden og søen.

I det næste eksempel nævner afsenderen først Bergen og nogle lokaliteter med tilknytning til Bergen uden at lægge vægt på rumlige forhold. Så fortsætter hun med en beskrivelse, hvor rumlige forhold faktisk er hovedpointen. Hun fortæller dels om Bergens størrelse, dels om de rumlige relationer mellem byen i snæver forstand og havet, havnen og nogle fjelde:

Eks. 16:

? _____ neg _____
 ARBEJDE MED-DET-SAMME _____ / FØRST UGE PERIODE /
 CITAT FERIE / PEG+c KIGGE+mange / SE MUSEUM BY FJELD PEG+mn HAVN /
 BERGEN BY STOR OMRÅDE+m _____ / HAVN Pf:linie+m /
 / **VED** HAV OMRÅDE+v _____
 FJELD / SYV Pf:takker+h / SYV Pf:halvkreds+h

Jeg skulle ikke i gang med at arbejde lige med det samme. Jeg holdt en slags ferie i den første uge, hvor jeg så på museum og kiggede på byen og fjeldene og havnen - Bergen er en ret stor by. Til den ene side, ved havet, ligger der en havn, og til den anden side ligger der 7 fjelde i en halvkreds rundt om byen.

Afsenderen beskriver et større geografisk sammenhængende hele, hvori by, hav, havn og fjelde indgår som dele. Det rumlige forhold mellem delene fremgår af configurationsloci. Men forholdet mellem havet og havnen meddeles også på en anden måde. En lille del af beskrivelsen består nemlig af en sætning, hvor en havn sættes i forbindelse med et hav (VED HAV OMRÅDE+v / HAVN Pf:linie+m). I denne sætning bruges både relationstegn og configurationslocus, men læg godt mærke til, hvilke tegn der har configurationslocus. Selve relationstegnet har nemlig ikke locus, det er kun de led, der hører sammen med VED, der har locus (HAV OMRÅDE+v og HAVN Pf:linie+m). Selv om afsenderen lægger uhyre stor vægt på rumlige relationer her, endog så meget,

at hun tager både configurationslocus og relationstegn i anvendelse i samme sætning, så gør hun det altså på en sådan måde, at selve relationstegnet er upåvirket af configurationslocus. Læg også mærke til, at sætningen med VED er opbygget ligesom de to forudgående sætninger med VED: der henvises til holdepunktet lige efter VED. Brugen af configurationslocus ændrer altså ikke noget afgørende ved sætningsopbygningen her. Bemærk også, at VED-sætningen kun sætter to referenter i forbindelse med hinanden rumligt (havnen og havet), mens configurationslociene, som bruges ikke bare i VED-sætningen, men også før og efter, sætter hele fire referenter i forbindelse med hinanden rumligt (by, hav, havn, fjelde).

I eks. 16 tager afsenderen altså både relationstegn og configurationslocus i anvendelse til at beskrive rumlige relationer, og hun gør det på en sådan måde, at relationstegn og configurationslocus formidler rumlig information uafhængigt af hinanden. At det er muligt, er ikke særligt overraskende, for vi har jo tidligere set, at man kan udtrykke rumlige relationer alene vha. configurationsloci (afsnit I) og alene vha. relationstegn (eks. 14-15).

Det fremgår af det forudgående, at man på tegnsprog har to forskellige måder, hvorpå man kan markere, at en referent har en særlig funktion i en rumlig beskrivelse. Man kan markere en referent som basisreferent i forhold til referenter, hvis placering udtrykkes alene gennem configurationslocus, jfr. bl.a. eks. 5-9. Man kan også gøre en referent til holdepunkt ift. et relationstegn uden locus, dvs. henvise til holdepunktreferenten umiddelbart efter relationstegnet jfr. VED HAVN, VED SILKEBORG, VED HAV OM-RÅDE+v i eks. 14-16). Det er nærliggende at overveje, hvilke fordele og hvilke begrænsninger hver af de to fremgangsmåder indebærer. Et tema kan som nævnt ikke anbringes hvor som helst i et sprogligt forløb. I reglen anbringes et tema foran den sætning, det hører til. Dermed bliver en basisreferent nævnt før den tilhørende ikke-basisreferent. Vælger man at markere en referent som basisreferent, må man altså overholde nogle begrænsninger på ledrækkefølgen. Vælger man at bruge et relationstegn uden locus, må man naturligvis også overholde nogle rækkefølgereregler, men disse regler er ret fleksible. Et led som VED HAVN kan stå først i en sætning, men det kan også udmærket stå sidst i en sætning. Det betyder, at man ved at bruge relationstegn får mulighed for at vælge, om den referent, som er holdepunkt, skal nævnes før eller efter den referent, man sætter i forbindelse med holdepunktet. Man får også mulighed for at nævne de to referenter i samme sætning, altså en mere komprimeret udtryksform, jfr. eks. 14-16.

Relationstegn som VED, I, UDENFOR, VED-SIDEN-AF osv. uden locus giver altså afsenderen meget stor frihed mht. ledrækkefølge ved beskrivelse af rumlige relationer. Men en rumlig relation kan kun beskrives ret groft med et relationstegn uden locus. Vælger man i stedet at udtrykke sig uden relationstegn, men med configurationslocus og evt. tema, får man mulighed for at beskrive rumlige relationer langt mere nuanceret (fx at X befinder sig "et godt stykke højere oppe og lidt til venstre" i forhold til Y). Til gengæld har man altså mindre frihed mht. ledrækkefølgen.

Relationstegn og configurationslocus kan også kombineres. I dette afsnit er en bestemt type kombination blevet gennemgået, hvor relationstegn og configurationsloci fungerer uafhængigt af hinanden. I næste afsnit vil en anden type kombination blive gennemgået.

I afsnit II.4 Afsluttende bemærkninger sammenfattes ligheder og forskelle mellem de to typer kort.

II.2: Relationstegn med configurationslocus

I forrige afsnit blev det vist, at relationstegn kan bruges helt uden locus. Efter relations-tegnet kan der komme et led, som henviser til holdepunktet. Dette led kan godt have locus, evt. configurationslocus, men det behøver ikke have locus.

De fleste relationstegn kan også benyttes med to configurationsloci. Det ene locus repræsenterer så holdepunktet, det andet locus repræsenterer den/det, som bliver sat i forbindelse med holdepunktet. I eksemplet nedenfor er der tidligere etableret en kirkerums-konfiguration foran afsenderen. I begyndelsen af eksemplet får en person (en gudmoder) locus i denne konfiguration vha. et proformsverbum. Hun er derfor et bekvemt holdepunkt, da afsenderen derefter vil beskrive en anden referents placering.

Eks. 17:

(+h* er et locus i nærheden af +h, lidt længere væk fra kroppen.)

```
... Pf:sætte-sig+h          GUD^MOR / Pf:sætte-sig+h /
    Pf+stilstand+mh / DET-ER PEG
                *
FORÆLDRE VED-SIDEN-AF+h+h* /
                        ved-siden-af
```

... Hun satte sig fremme til højre i salen, altså gudmoderen. Forældrene sad skråt foran hende til højre.....

Bemærk, at holdepunktet (gudmoderen) ikke nævnes direkte i sætningen med VED-SIDEN-AF. Når vi alligevel forstår, at det er gudmoderen, der er holdepunkt, skyldes det, at hendes locus er brugt som det første af 2 configurationsloci i VED-SIDEN-AF. Her ses altså en anden måde at angive et holdepunkt end i eks. 14-16, hvor holdepunkterne fremgik af led efter relationstegnene.

I princippet er det fuldtud tilstrækkeligt at angive et holdepunkt blot ved at lade holdepunktets locus indgå som det ene af to configurationsloci i et relationstegn, således som det blev gjort ovenfor. Men der kan være tilfælde, hvor man gerne vil bruge relations-tegn på denne måde, men også gerne vil nævne den referent, som er holdepunkt, direkte, evt. for at sikre sig mod misforståelser. Lige efter ovenstående eksempel synes afsenderen, at hun godt vil forklare forældrenes og gudmoderens indbyrdes placering én gang til². Nu kunne man måske tro, at hun ville gentage forklaringen i eks. 17 blot med leddet

² Når afsenderen ikke er helt tilfreds med beskrivelsen i eks. 17, skyldes det ikke, at der er noget grundlæggende galt med sætningen om gudmoderen eller sætningen om forældrene. Men der er visse udtalemæssige ejendommeligheder ved eks. 17, som tyder på, at sætningen om forældrene ikke var planlagt fra starten, men blev tilføjet, fordi afsenderen opdagede, hun havde glemt forældrene, og ville rette op på sin forglemmelse på en diskret måde. Sætningen om forældrene fremstår nemlig som lidt mere isoleret fra sætningen om gudmoderen, end den ville have gjort, hvis de to sætninger havde været planlagt som en samlet helhed. Det viser sig i udtalen på flg. punkter: Grænsen for sætningen om forældrene er påfaldende kraftigt markeret. Venstre hånd er påfaldende "fraværende" fra sætningen om forældrene. Mundbevægelsen <ved-siden-af> er stærkt forsinket ift. den manuelle del af relationstegnet og skulle måske slet ikke have været der. Problemet med mundbevægelsen kan meget vel være en følge af, at den forekommer i en sætning, som er frembragt med meget kort planlægningstid. Der er altså flere udtaleelementer i eks. 17, som afsenderen i princippet kan være lidt utilfreds med. Dertil kommer den meget åbenlyse rettelse i

GUD^{MOR} tilføjet efter relationstegnet (vi har jo før set henvisninger til et holdepunkt lige efter et relationstegn, fx i VED SILKE^{BORG}). Men det gør hun ikke. Ganske vist siger hun VED-SIDEN-AF+h+h* ligesom i eks. 17 og hun tilføjer også en henvisning til gudmoderen, men læg mærke til, hvor hun vælger at anbringe denne henvisning. Hun anbringer den nemlig ikke efter relationstegnet, men helt uden for sætningen: hun gør gudmoderen til tema:

Eks. 18:

(+h* er et locus i nærheden af +h, lidt længere væk fra kroppen.)

tema

GUD^{MOR} PEG+h /
PEG+h

VED-SIDEN-AF+h+h* Pf:to-sidde-side-om-side+h* FORÆLDRE PEG+h* gestus /

PRÆST Pf:gå-i-bue+c+h / STÅ VED+h DØBE^{FAD}+h

Dvs. gudmoderen sad ét sted, og skråt foran hende til højre sad forældrene med siden til. Præsten gik frem og stillede sig ved døbefonten.

Eks. 18 illustrerer endnu en måde at angive et holdepunkt på: hvis relationstegnet har to konfigurationsloci, kan man henvise til holdepunktet vha. et tema foran den sætning, som indeholder relationstegnet.

Eks. 17-18 illustrerer altså et helt andet hovedmønster for anvendelsen af relationstegn end det, der blev gennemgået i afsnit II.1. I eks. 17 og 18 havde relationstegnet to konfigurationsloci, ét for holdepunktet, ét for den referent, der sættes i forbindelse med holdepunktet. Når et relationstegn bruges på denne måde, har det en selvstændig status. Der er ikke nogen efterfølgende henvisning til holdepunktet. Faktisk ser det ud til, at man helt undgår at henvise til holdepunktet i selve sætningen. I mange tilfælde er det heller ikke nødvendigt at henvise til holdepunktet, idet dettes locus jo fremgår af relationstegnet, jfr. eks. 17. Men der kan være tilfælde, hvor man ønsker at henvise til holdepunktet, og i sådanne tilfælde kan man gøre holdepunktet til basisreferent, altså anbringe et tema, hvor der henvises til holdepunktet, før sætningen med relationstegn. Så har man fået henvist til holdepunktet, men vel at mærke uden for sætningen med relationstegn.

Eks. 17 og eks. 18 virker måske ved første øjekast temmelig forskellige fra eksemplerne i afsnit I, men begge har faktisk en hel del lighedspunkter med disse eksempler. I eks. 17 fik først gudmoderen konfigurationslocus i én sætning, og derpå forældrene i en anden sætning. Det ligner meget fremgangsmåden ved eksemplerne i afsnit I. Blot fik forældrene locus med et relationstegn i eks. 17, i afsnit I fik alle referenter konfiguri-

begyndelsen af eksemplet (bemærkningen om, at det var gudmoderen, der gik hen og satte sig). Oven i alt dette kommer, at eks. 17 kan opfattes på flere måder. Man kan bl.a. godt tro, at forældrene sad på en række foran gudmoderen, hvilket ikke er tilfældet. Afsenderen kan godt have vurderet, at den diskrete tilføjelse om forældrene så kort efter den åbenlyse rettelse alt i alt førte til en mere "hakkende" fremstilling, end hun bryder sig om, og hun kan mene, at den rumlige beskrivelse er lidt for upræcis. Helt præcist hvad der fik hende til at beslutte sig for at gentage beskrivelsen, er det ikke muligt at afgøre. (Den efterfølgende beskrivelse er anderledes mht. grænsemarkeringer, brugen af højre og venstre hånd og brugen af mundbevægelser, og den indeholder ingen mere eller mindre åbenlyse rettelser eller tilføjelser. Den er også rumligt mere detaljeret, idet det tydeligt fremgår, at forældrene sidder ved siden af hinanden og med siden til gudmoderen.)

onslocus uden brug af relationstegn. Specielt eks. 18 viser tydeligt slægskabet mellem sætninger med relationstegn med 2 konfigurationsloci, og sætninger som dem i afsnit I, hvor rumlige relationer blev beskrevet udelukkende gennem brug af konfigurationsloci. Slægtskabet fremtræder særligt tydeligt, hvis man et øjeblik leger med den tanke, at man udelader relationstegnet fra eks. 18. Så ville man stå tilbage med en fuldt forståelig tegnsprogssætning, hvor først en gudmoder og derpå et forældrepar fik konfigurationslocus, og hvor den ene (gudmoderen) var markeret som basisreferent. Eks. 18 kan altså opfattes som opbygget grundlæggende på samme måde som eksemplerne i afsnit I, blot med den forskel, at der er indføj et relationstegn med to konfigurationsloci i overgangen mellem beskrivelsen af gudmoderens placering og beskrivelsen af forældrenes placering. Man kan også prøve at lege med den tanke, at man vil tilføje et relationstegn med to konfigurationsloci til et af eksemplerne fra afsnit I, fx eks. 3 om de to køer i en lufthavn. Det kan faktisk udmærket lade sig gøre at have samme tegnforløb som i eks. 3, blot med tegnet VED-SIDEN-AF+h+mh³ indføj et mellem Pf:danne-kø+h og Pf:danne-kø+mh, dvs. indføj et i overgangen mellem beskrivelsen af den første køs placering og beskrivelsen af den anden køs placering.

Relationstegn med to konfigurationsloci benyttes altså i konstruktioner, der grundlæggende afviger fra det (komprimerede) mønster, der blev beskrevet i afsnit II.1, men til gengæld minder en hel del om det mønster, der blev gennemgået i afsnit I. Holdepunktet ift. et sådant relationstegn markerer man ved at lade holdepunktets locus indgå som det ene af de to konfigurationsloci i relationstegnet. Man kan desuden gøre holdepunktet til basisreferent, dvs. markere det som tema. Relationstegn uden locus eller med kun ét locus følger et helt andet sætningsmønster, hvor man kan henvise til holdepunktet lige efter relationstegnet.

Måske er der endnu flere måder at kombinere relationstegn med konfigurationslocus. Det næste eksempel kan tolkes som en illustration af, at det er muligt at udelade det ene af to konfigurationsloci fra et relationstegn, nærmere bestemt holdepunktets locus, men eksemplet kan også tolkes på andre måder:

Eks. 19:

(+h* er et locus lidt længere væk fra kroppen end +h. +* er en modifikation med betydningen "rundt om hjørnet".)

PEG+c TILBAGE+ho+c / BIL Pf:køre-rundt-om+c+h* /

GEMME+h* PEG++h* / ANDEN+h LEJLIGHED+h / **BAG**+h* /
LEJLIGHED+h—————⁴

PEG++h* gestus

Jeg gik så tilbage og kørte bilen hele vejen rundt og gemte den. Helt omme bag den næste blok.

Ovenfor fortæller afsenderen, at hun gemte sin bil af vejen et bestemt sted. Med proformstegnet om bilen, der køres hen og parkeres, udbygger hun en konfiguration, hun har skabt kort forinden. Hun ved selv, hvilke elementer der indgår i det boligområde,

³ Evt. udført med venstre hånd, mens højre hånd fastholder slutstillingen i Pf:danne-kø+h.

⁴ For nemheds skyld viser transskriptionen her kun én ud af flere mulige tolkninger. Se teksten ang. de forskellige tolkninger.

konfigurationen repræsenterer, bl.a. en boligblok, men disse detaljer kender modtagerne ikke. Uden kendskab til boligblokken kan en modtager med rette undre sig over, hvad afsenderen mener med at gemme bilen af vejen. Det er nok derfor, afsenderen vælger at uddybe sin fremstilling. Tolkningen af eksemplet er lidt forskellig, afhængig af om man opfatter ANDEN+h LEJLIGHED+h som et indskud, eller man opfatter sekvensen ANDEN+h LEJLIGHED+h / BAG+h som en tilføjelse, der uddyber det første PEG++h* (og efterfølges af et genoptagende PEG++h*).

Hvis man tolker ANDEN+h LEJLIGHED+h som et indskud, må man tolke venstre hånd ved BAG+h* som den stationære hånd i BAG, der holdes på lejlighedens locus og blot har en lidt anden drejning af hånden end i grundformen (nok under påvirkning af tegnet LEJLIGHED lige før). Så er der ikke tale om nogen speciel brug af relationstegnet. Så er det blot BAG+h+h*, udtalt sådan, at venstre hånd holdes på boligblokkens locus, mens højre hånd bevæger sig på bilens locus. Brugen af BAG+h+h* minder i denne tolkning en hel del om brugen af VED-SIDEN-AF+h+h* i eks. 17. Den vigtigste forskel er, at i eks. 17 hørte vi om forældrenes placering og om gudmoderens placering i to klart adskilte sætninger. I eks. 19 er oplysningerne om boligblokkens placering og stedet for bilens parkering i højere grad flettet ind i hinanden: i stedet for først at fortælle om boligblokkens placering og dernæst om parkeringen af bilen begynder afsenderen at fortælle om parkeringen, laver et indskud om boligblokken og færdiggør så sin forklaring om parkeringen.

Men man kunne også opfatte sekvensen ANDEN+h LEJLIGHED+h / BAG+h som en tilføjelse. I så fald kan venstre hånd lige efter LEJLIGHED+h tolkes på flere måder. Den kan tolkes som fastholdende LEJLIGHED+h, samtidig med at højre hånd udfører tegnet BAG+h*. (Venstre hånds fingre er lidt mere samlede, end man forventer ved LEJLIGHED, men det kunne skyldes påvirkning fra fingerstillingen i den anden hånd.) Hvis det er rigtigt, at venstre hånd her ikke er en del af relationstegnet, men "blot" fastholder venstrehåndsdelen af LEJLIGHED+h, viser eksemplet, at det er muligt at udelade dele af et relationstegn med to konfigurationsloci, herunder holdepunktets locus. Men venstre hånd kan også tolkes som beskrevet ovenfor, altså som den stationære hånd i BAG anbragt på lejlighedens locus, blot påvirket af det forudgående tegn mht. drejning af hånden. I så fald er der stadig tale om et relationstegn med to konfigurationsloci, omend altså en variant med spor af påvirkning fra et andet tegn. En tredje mulighed er, at venstre hånd er sammenstykket af elementer fra to tegn, LEJLIGHED+h og BAG+h+h*. Da begge tegn jo indeholder boligblokkens locus, er det umiddelbart ikke til at sige, om locusset i venstre hånd i så fald stammer fra LEJLIGHED+h eller fra BAG+h+h*. Foreløbig kan det dog ikke afvises, at det er muligt at udelade holdepunktets locus fra et relationstegn og bevare den anden referents locus, men et eksempel som ovenstående er i sig selv ikke et endegyldigt bevis på, at det kan lade sig gøre.

II.3: Relationstegn med almindeligt locus

I afsnit II.1 og II.2 blev vist nogle eksempler med relationstegn, der enten ikke havde locus eller også havde konfigurationslocus. Nedenfor er locusbrugen lidt anderledes. Det fortælles på tre forskellige måder, hvor nogen bor. Første gang sættes bopælen i relation til et universitet. De to næste gange sættes den i relation til en bestemt by. Alle tre gange bruges relationstegn, først VED, senere I, og så UDENFOR:

Eks. 20:

PEG+flertal+c BO PEG+v / **VED** GAMMEL UNIVERSITET / UNIVERSITET /

GAMMEL PEG+v / $\frac{?}{\text{I+h}} \frac{\text{neg}}{\text{BY+h}} / \text{NÆ-NÆ} / \text{UDENFOR+v} /$

BY BRISTOL Pf:cirkel+h / BRO+h+v / PEG+c PEG+vn
Pf:flade+h PEG+vn

Vi boede i nærheden af det gamle universitet. Ikke i selve byen, men udenfor. Fra selve Bristol fører der en bro væk, og vi boede for den anden ende af den.

VED blev her brugt uden locus før GAMMEL UNIVERSITET på en måde, der minder stærkt om VED HAVN og VED SILKE^BORG i eks. 14 og 15. Men så fik afsenderen brug for at understrege en (rumlig) kontrast, og det påvirkede locusbrugen ved de to næste relationstegn. De blev nemlig brugt med locus. Skiftet fra relationstegn uden locus til relationstegn med locus indtrådte altså, da en (rumlig) kontrast blev aktuel.

Bemærk, at I og UDENFOR har almindeligt locus, ikke konfigurationslocus. Det er klart, at der i slutningen af eksemplet benyttes en konfiguration: tegnummet repræsenterer et større område omfattende en bykerne, en bro og et område udenfor bykernen. Men konfigurationen opstår først mod slutningen, da afsenderen vha. et proformstegn "tegner omridset af bykernen". I den første del af eksemplet (hvor VED, I og UDENFOR bruges) anvendes almindeligt locus, altså ikke konfigurationslocus.

Som tidligere nævnt kan man efter et relationstegn uden locus angive holdepunktet. Det gælder også, når relationstegnet har almindeligt locus. Ovenfor blev holdepunktet angivet efter I+h. Der var ingen tilsvarende angivelse efter UDENFOR+v. Afsenderen mente selvfølgelig "udenfor Bristol", så Bristol er også holdepunkt her. Men man kan helt undlade at henvise til holdepunktet, hvis man antager, modtageren selv kan gætte referenten ud fra sammenhængen. Det er tilfældet her.

Relationstegnene I, VED, UNDER, OVER, VED-SIDEN-AF, BAG og UDENFOR bruges altså sædvanligvis uden locus, eller de bruges med to konfigurationsloci (dog ikke I og VED). Men hvis der er brug for at understrege en kontrast eller en lighed eller fremhæve en referents relevans, kan de bruges med et enkelt locus, og dette locus behøver ikke være et konfigurationslocus. Denne anvendelse af locus kan også finde sted, når et relationstegn har billedlig betydning. I næste eksempel har UDENFOR billedlig betydning. Det betyder her ikke "uden for et bestemt fysisk rum", men "uden for et socialt/kommunikativt fællesskab":

Eks. 21:

.... ÅRSAG HØRE AL+ho / SNAKKE+gruppe+ho /

gestus PEG+c Pf:kukkelure / **UDENFOR+h** GLO.....

De er jo hørende og vil sidde og snakke indbyrdes. Så kan jeg bare sidde dér og se til. Over hos dem vil være fuldstændig udenfor og bare sidde og glo.....

Afsenderen kunne godt have undladt locus i UDENFOR. Så ville sætningen have betydet: "Jeg vil være fuldstændig udenfor og bare sidde og glo." Det ville være fuldtud forståeligt i den sammenhæng, eksemplet er taget fra. Men ved at tilføje locusset +h, som

repræsenterer en familie, til UDENFOR, tydeliggør afsenderen, hvornår oplevelsen af at være udenfor vil optræde. Med locuset +h kommer sætningen til at betyde: "Ovre hos dem vil jeg være fuldstændig udenfor og bare sidde og glo."

II.4: Afsluttende bemærkninger

Hvis man vil bruge et relationstegn, må man altså helt overordnet vælge, hvordan man vil bruge locus i selve relationstegnet.

Hvis man vælger at bruge relationstegnet uden locus eller med kun ét locus, opnår man at kunne henvise til begge de referenter, hvis rumlige forhold man vil beskrive, i samme sætning. Det spiller ingen rolle for sætningsopbygningen, om referenterne har almindeligt locus eller konfigurationslocus eller slet ikke har locus. Ved denne anvendelse står relationstegnet før henvisningen til holdepunktet, og man har stor frihed til at bestemme, hvor i sætningen relationstegnet og den efterfølgende henvisning skal anbringes. Alt i alt minder dette stærkt om ledfølgeregler, som også kendes fra dansk.

Relationstegnene VED-SIDEN-AF, BAG, UDENFOR, OVER og UNDER kan man alternativt vælge at bruge med to konfigurationsloci, ét for holdepunktet og ét for den referent, der sættes i forbindelse med holdepunktet. Hvis man gør det, mister man nogle af de særlige muligheder, man har, når man bruger relationstegnet uden locus eller med kun ét locus. Først og fremmest mister man muligheden for at henvise til holdepunktet lige efter relationstegnet, ja måske må man helt undlade at henvise til holdepunktet inde i sætningen. Relationstegnet står altså alene i sætningen. I stedet kan man så henvise til holdepunktet uden for sætningen, fx i et tema. Relationstegnene VED og I kan ikke forbindes med to loci sådan som de andre relationstegn nævnt ovenfor. Derfor kunne man godt tro, at man ikke kan lade VED og I stå alene i sætningen, sådan som man kan med andre relationstegn. Men det kan man faktisk godt. I eks. 17 og 18 stod relationstegnet VED-SIDEN-AF+h+h* alene. Afsenderen kunne have sagt præcis de samme sætninger, bare med grundformen VED i stedet for VED-SIDEN-AF+h+h*. De to forskellige måder at bruge relationstegn på gælder altså i princippet for alle relationstegn. Blot er der relationstegn, som ikke kan forbindes med to loci, og disse tegn bruger man i grundformen, hvis man ikke henviser til holdepunktet i samme sætning.

Læg mærke til, at når relationstegn står alene, kan resultatet være en ledrækkefølge, som er markant anderledes end i dansk. En detalje fra eks. 18 kan illustrere dette. Eksemplet indledes med et tema, der henviser til en gudmoder. Bagefter kommer et relationstegn med to konfigurationsloci, der meddeler noget rumligt. I en dansk oversættelse vil man typisk begynde med noget rumligt "Skråt overfor" og så henvise til gudmoderen: "gudmoderen". Noget forenklet sagt kan ledrækkefølgen på tegnsprog altså være den stik modsatte af rækkefølgen på dansk, når man benytter relationstegn.

Et konfigurationslocus kan altså indgå i en henvisning til en referent eller som det eneste konfigurationslocus i et relationstegn og formidler så rumlig information uafhængigt af relationstegnet og uafhængigt af sætningsopbygningen iøvrigt. Men to konfigurationsloci kan også indgå et relationstegn og formidler så rumlig information i et tæt samspil med ikke bare relationstegnet, men også andre led, der knytter sig til samme sætning.

III: ET-STYKKE-DERFRA

På tegnsprog findes et tegn, som efter betydningen at dømme er et relationstegn. Bedømt ud fra anvendelsen er det dog usikkert, om der er tale om et egentligt relations-tegn. Ganske vist minder tegnet om relationstegn på visse punkter mht. anvendelsen, men det adskiller sig fra relationstegn på andre punkter. Det har også lighedspunkter med tegn med proformer. Tegnet er beslægtet med tegn med Generel-proform og ligner umiddelbart en slags pegning. Sædvanligvis holdes begge hænder formet som en pege-hånd pegende mod samme locus. Mens den ene hånd holdes stille, føres den anden i en bue opad og ned, eller indad og ud, mod et andet locus. Dog kan tegnet også udføres helt uden passiv hånd, altså som et enhåndstegn. I modsætning til de tidligere gennem-gåede relationstegn udføres dette tegn sædvanligvis uden dansk mundbevægelse. Med stor afstand mellem tegnets to loci betyder det et langt stykke fra holdepunktet, og med lille afstand (og evt. mundbevægelsen <pô>) et kort stykke fra holdepunktet. Tegnet transskriberes her: ET-STYKKE-DERFRA. (At tegnet er beslægtet med proformstegn fremgår også af, at den hånd, der holdes stille, har en ret selvstændig status. Denne hånd er nemlig ikke altid en pegehånd, der peger mod et locus. Den kan være formet som en proform og anbragt på et locus.⁵)

III:1: Med to konfigurationsloci

ET-STYKKE-DERFRA kan bruges med to konfigurationsloci på en måde, der minder meget om relationstegn brugt med to konfigurationsloci, således som næste eksempel il-lustrerer. Det er udelukkende det første locus i ET-STYKKE-DERFRA, som angiver holdepunktet. Forinden fortælles det bl. a. med et almindeligt relationstegn uden locus, at Skjern Å udspringer i nærheden af Gudenåen. Så sættes byen Skjern i forbindelse med Gudenåen vha. ET-STYKKE-DERFRA med to konfigurationsloci:

Eks. 22: (lodret-kort forkortes nedenfor: lk)

SIGE / Skjern (M) Å SPRINGE-OP / VED PEG+lk-m Guden (M) ^Å PEG+lk-m—>
PEG+lk-m— /

PEG Skjern (M) +lk-vo PEG+lk-vo /

ET-STYKKE-DERFRA+lk-m+lk-vo—>

pd

Skjern (M) +lk-vo Å+lk-vo Pf:snoet-forløb+lk-vo /
—>

I-EN-RETNING-DERFRA+lk-vo* /

VEST^HAV+lk-v PEG+lk-vo

ud

Skjern Å har sit udspring i nærheden af Gudenåen. Lidt nordvest for denne ligger Skjern, og Skjern Å løber herfra og ud i Vesterhavet.

⁵ Den stationære hånd kan også være fastholdt i slutstillingen fra et umiddelbart forudgående tegn med locus, men det kendes også fra tilfælde, hvor den anden hånd udfører et fast tegn, så det er ikke noget, der gælder specifikt for tegn med proformer.

ET-STYKKE-DERFRA bruges typisk - måske altid - med to loci. Det første repræsenterer holdepunktet. Et tegn med ET-STYKKE-DERFRA angiver altså, at der er en rumlig forbindelse mellem holdepunktet og en anden størrelse, men hvad denne rumlige forbindelse mere konkret består i, fremgår primært af lociene i tegnet. I eks. 22 blev der benyttet en landkortkonfiguration, og lociene fik derfor betydninger associeret med verdenshjørnerne, jfr. oversættelsen: "lidt nordvest for denne". Meget ofte er det dog mere "anonyme" loci, der bruges ved ET-STYKKE-DERFRA (se det efterfølgende eksempel), og så er der ikke meget rumlig information i lociene.

Endnu et eksempel kommer nedenfor, hvor ET-STYKKE-DERFRA bruges flere gange. Afsenderen fortæller om en skattejagt, hvor deltagerne skal finde forskellige poster for at nå frem til skatten. Afsenderen har valgt at beskrive tre poster nærmere. Hun gør ret meget ud af den rumlige relation mellem den enkelte post og dennes skjulested. Det gør hun vha. relationstegn (I, VED, UNDER) og ved at bruge konfigurationslocus. Derudover har hun brug for at betone, at post 1, 2 og 3 er anbragt forskellige steder, men hvor de mere præcist er anbragt rent rumligt i forhold til hinanden, lægger hun ikke synderlig vægt på. Afsenderen vælger her ET-STYKKE-DERFRA som en slags introduktion til beskrivelsen af hver enkelt post. Hermed meddeler hun noget rumligt, men der er tale om en ret vag rumlig betydning, nogenlunde svarende til den danske vending "et stykke derfra". (Den helt præcise betydning afhænger af lociene i tegnet. Læg iøvrigt mærke til afsenderens rettelse i begyndelsen. Denne rettelse kan hjælpe til at forstå betydningen af ET-STYKKE-DERFRA. Hun fortryder åbenbart formuleringen "et godt stykke væk" (dvs. en variant af tegnet med en ret stor afstand mellem lociene) og retter det til "et stykke væk" (dvs. en variant med en mere neutral afstand).)

Eks. 23⁶:

```

      tema
... FØRST POST / ET-STYKKE-DERFRA+c+mo /

ET-STYKKE-DERFRA+c+m HAR HAVE+m HUS+h /

SKIB [tøver] SOM [] yacht(M)^SKIB Pf:skib-stå+m
                                Pf:skib-stå+m

I HAVE Pf:skib-stå+m / FØRST POST I+m /
-----Pf:skib-stå+m-----

tema
NÆSTE POST / ET-STYKKE-DERFRA+m+mv / LILLE SKOV /

PEG+v lund(M) ET-STYKKE-DERFRA+m+mv /

PEG VED+mv PEG+mv OMRÅDE+mv PEG+mv /

tema
TREDJE POST / ET-STYKKE-DERFRA+mv+v /

UNDER STEN^BUNKE+mv Pf:stikke-papir-ind+mvn / UNDER / PEG+v /

```

⁶ ET-STYKKE-DERFRA kan i dette eksempel være sværere at få øje på end i det forudgående eksempel, fordi tegnet her kun udføres med én hånd, dvs. uden nogen stationær hånd. Det kan derfor ved et flygtigt blik ligne PEG med ét locus. Men ser man grundigere efter, opdager man, at hånden bevæger sig mellem to loci.

FORKLARE+gent PEG+enkeltvis+mange-i-halvcirkel

[... han forklarede dem, at] den første post lå et godt stykke- ahr et stykke væk. Der er en have med en villa, og der er et skib - en slags yacht - i selve haven. Den første post lå nede i dette skib. Den næste post, den lå i en lille skov, faktisk en lund, i nærheden. Den tredje post, den var gemt et andet sted, under en sten. Alt dette forklarede han dem.

De første to gange, ET-STYKKE-DERFRA bruges, er holdepunktet et tidligere nævnt sted, nemlig et sted, hvor der holdes en fødselsdag. De næste to gange er holdepunktet det sted, hvor første post ligger, og sidste gang er holdepunktet det sted, hvor den anden post ligger. Ved at bruge ET-STYKKE-DERFRA får afsenderen fortalt, at der er en rumlig forbindelse mellem det sted, fødselsdagen holdes, og de tre steder, posterne er anbragt, men altså uden detaljeret at specificere stedernes beliggenhed i forhold til hinanden (de befinder sig alle inden for et område, som løbsdeltagerne bevæger sig rundt i).

III.2: Med to konfigurationsloci og tema

Som nævnt i afsnit II kan man før et almindeligt relationstegn med to konfigurationsloci anbringe et tema, hvor der henvises til holdepunktet. På denne måde kan man sikre sig, at modtageren forstår, hvem eller hvad der er holdepunkt i forhold til relationstegnet. På tilsvarende vis kan man anbringe et tema før ET-STYKKE-DERFRA, jfr. de tre næste eksempler:

Eks. 24: (+bag er et locus bag venstre skulder.)

tema
HAR [afbryder sig selv] PEG+c BO HUS+sh / HAR **ET-STYKKE-DERFRA**+sh+bag
HUS+sh

PEG+bag SKO- / STOR SKOLE / LEGE^PLADS OMRÅDE+svo

Der ligger - altså set fra dér hvor vi bor - ligger der lige omme bagved en sko-, en stor skole med en legeplads.....

Bemærk afsenderens selvrettelse ovenfor. Hun begynder med HAR, men bliver så opmærksom på, at hun vil bruge ET-STYKKE-DERFRA, hvilket medfører, at hun må sørge for, at modtageren kan identificere holdepunktet ift. ET-STYKKE-DERFRA. Hun begynder derfor forfra, og denne gang indleder hun med et tema, hvori der henvises til et hus. Herefter bruger hun ET-STYKKE-DERFRA med to konfigurationsloci, ét for holdepunktet (huset), ét for den referent, som sættes i forbindelse med holdepunktet (skolen).

Også i de næste to eksempler er der før ET-STYKKE-DERFRA et tema, hvor der henvises til holdepunktet ift. ET-STYKKE-DERFRA:

Eks. 25:

tema
PEG+cn / VINDUE PEG+cn / **ET-STYKKE-DERFRA**+cn+m / HUS+m
Pf:flade Pf:flade Pf:flade

SPISE^VÆRELSE kammer(M)^VÆRELSE FIRKANT+mo / VINDUE+mo /

ÅBEN+mo PEG+mo

Dette vindue vendte ud mod et hus med et spisekammer, og vinduet i dette spisekammer stod åbent.

Eks. 26:

Pf+stilstand+co Pf:skråne+co Pf:område+m / BRISTOL BY Pf:skråne+co /
 Pf+stilstand+co————— Pf+stilstand+co

PEG+mn FLOD+m /
 Pf+stilstand+co

tema

PEG+co HUS+co PEG+co/n / [] / **ET-STYKKE-DERFRA**+co+v PEG+v /
 PEG+co PEG+co/n []

pd

PEG+v / PEG+v
 BRO+v—————

Herfra bredte Bristol sig ned til en flod, og ved vores hus, ganske tæt ved, var der en bro over floden.

ET-STYKKE-DERFRA PEG i det sidste eksempel ovenfor ligner nærmest et indskud. Det ser ud, som om afsenderen oprindeligt havde tænkt sig at beskrive forholdet mellem huset og broen blot med én-for-én-beskrivelse og configurationslocus og markering af huset som basisreferent i forhold til broen. Lige efter temaet former hun nemlig venstre hånd, som om hun skulle til at sige BRO med broens locus. Men efter en kort tøven siger hun med højre hånd ET-STYKKE-DERFRA med både husets locus og broens locus og PEG med broens locus. Ved at bruge ET-STYKKE-DERFRA med kort afstand ml. tegnets loci og mundbevægelsen <p̂> opnåede hun dels at betone, at der var en afstand (omend kort) mellem hus og bro, dels at gøre det lettere for modtageren at opfatte de ret små rumlige forskelle mellem husets og broens loci. Alternativt kunne hun have undladt at bruge ET-STYKKE-DERFRA og alene have udtrykt de rumlige relationer gennem valg af configurationslocus, (som nævnt ser det ud som om, det var hendes oprindelige plan). Men det kunne af en modtager være blevet tolket: Fra huset førte der en bro over floden. Det er ikke helt det, afsenderen mener, og ET-STYKKE-DERFRA gør det klart, at broen ikke ligger klos op ad huset, men netop et stykke fra det.

III.3: Egentligt relationstegn?

Når ET-STYKKE-DERFRA bruges, ligner det umiddelbart et relationstegn med to configurationsloci, og det er derfor fristende at mene, at det er et relationstegn. Til støtte herfor taler visse lighedspunkter mht. brugen af locus. I eks. 24-26 fik holdepunkterne configurationsloci allerede i temaerne, og at de fik locus i samme konfiguration som de referenter, der blev sat i forbindelse med dem. Denne locusbrug er karakteristisk for sætninger med ET-STYKKE-DERFRA, og måske obligatorisk. I sætninger med egentlige relationstegn er der ligeledes en stærk tendens til at bruge locus ved henvisninger til basisreferenter, som betegner holdepunkter, og til at give et holdepunkt locus i samme konfiguration som den referent, der sættes i forbindelse med holdepunktet.

Men ET-STYKKE-DERFRA kan også bruges på måder, der minder om tegn med proformer. Den bevægende hånd er vist altid en pegehånd, men den stationære hånd kan antage forskellige håndformer, heriblandt de håndformer, som også kendes fra helgenstand-proformer og overflade- og omrids-proformer. Desuden kan ET-STYKKE-DERFRA tilsyneladende ikke bruges på alle de måder, egentlige relationstegn kan bruges.

Fx kan man vist ikke henvisе til holdepunktet efter ET-STYKKE-DERFRA. Tegnet ser også ud til at være tæt forbundet med brugen af locus. Faktisk er det tvivlsomt, om det overhovedet kan bruges uden locus.

ET-STYKKE-DERFRA kan opfattes som en mellemting mellem et relationstegn og et tegn dannet med proformer. Tegnet har derfor nogle af - men ikke alle - de egenskaber, som ellers forbindes med relationstegn, og nogle af - men næppe alle - de egenskaber, som ellers forbindes med tegn dannet med proformer. Ligheden mellem ET-STYKKE-DERFRA og egentlige relationstegn i betydning og brug illustreres af nedenstående eksempel, hvor afsenderen fortæller os, hvordan hun selv og to andre piger var anbragt i en bil. Man kunne have forventet, at afsenderen ville bruge VED-SIDEN-AF to gange eller ET-STYKKE-DERFRA to gange. Men hun bruger først VED-SIDEN-AF med to konfigurationsloci, da hun beskriver forholdet mellem hende selv og sidemanden. Så skifter hun til at bruge ET-STYKKE-DERFRA med to konfigurationsloci, da hun skal beskrive forholdet mellem sidemanden og sidemandens sidemand:

Eks. 27:

Kigge-Pf+c+v MÆRKELIG /

tema _____
Gertrud (M)

VED-SIDEN-AF+c+sv [7] /

Ulla (M) / PEG+c Kigge-Pf+c+v....

ET-STYKKE-DERFRA+sv+v _____

Jeg undrede mig. Til venstre for mig sad Gertrud, og til venstre for hende, Ulla. Hvad var dog det for noget, tænkte jeg.

Afslutning og resumé

På tegnsprog kan man helt overordnet skelne mellem to forskellige måder at udtrykke rumlige relationer på: konfigurationslocus og relationstegn.

Hvis man bruger konfigurationslocus alene (dvs. uden relationstegn), omtaler man de enkelte størrelser én for én og giver dem konfigurationslocus. Man kan derudover ved at gøre én eller flere referenter til tema markere, at denne/disse har en basisfunktion i forhold til en anden referent. På denne måde kan man udtrykke et væld af rumlige relationer og i princippet sætte mange referenter i forbindelse med hinanden rumligt. Men man må acceptere, at henvisninger til basisreferenter skal overholde reglerne for anbringelse af tema. (Det er ikke nødvendigt at bruge locus ved henvisning til basisreferenten, og det er heller ikke nødvendigt at fastholde den ene hånd i overgangen mellem

⁷Venstre hånd holdes kortvarigt som en flad hånd rettet mod locusset +sv. Det næste tegn har ikke nogen stationær højre hånd rettet mod locusset +sv, selv om det i princippet godt kunne have haft det. Fraværet af stationær hånd skyldes nok, at lige locusset +sv er fysisk akavet for højre hånd. Den korte fastholdelse af venstre hånd rettet mod +sv før ET-STYKKE-DERFRA er måske en erstatning for den "manglende" stationære højre hånd ved ET-STYKKE-DERFRA: da højre hånd ikke kan gøre "sin" del af arbejdet, må venstre hånd fungere både som stationær hånd og som bevægende hånd. Det kan naturligvis ikke ske samtidig. Derfor holdes venstre hånd først som en art stationær hånd rettet mod +sv, hvorefter den udfører ET-STYKKE-DERFRA+sv+v.

henvisningen til basisreferenten og det efterfølgende, omend begge dele er meget almindelige.)

Hvis man bruger relationstegn uden locus eller med blot ét locus, kan man beskrive det rumlige forhold mellem to størrelser, og man kan henvise til holdepunktet for relationstegnet lige efter relationstegnet. Dette er en meget almindelig anvendelse af relationstegn. Ved denne anvendelse er det kun ret grove rumlige relationer, der kan udtrykkes. fx 'over', 'under', eller evt. 'lidt over', 'lidt under' osv. Ved denne anvendelse af relationstegn opnår man en komprimeret udtryksform, som iøvrigt også kendes fra dansk. Et relationstegn med tilhørende henvisning til holdepunktet kan anbringes flere steder i en sætning. Også dette minder en hel del om regler, der findes i dansk. Bruger man relationstegn på denne måde, kan resultatet derfor blive et tegnsprogsforløb, der som helhed minder om dansk mht. ledrækkefølge. Det kan illustreres ved et tidligere eksempel, hvor der blev sagt: PEG+flertal+c BO PEG+v / VED GAMMEL UNIVERSITET. Det kunne passende oversættes: Vi boede i nærheden af et gammelt universitet. Bemærk ligheden mellem ledrækkefølgen på tegnsprog og i den danske oversættelse.

Når relationstegn bruges på denne måde, har de i reglen intet locus, men de kan have et enkelt locus. Locuset repræsenterer selvfølgelig en referent, og det er her underordnet, om locuset er et almindeligt locus eller et konfigurationslocus. Hensigten med at bruge referentens locus i relationstegnet kan være at fremhæve referentens relevans, eller at understrege en lighed eller en kontrast, som involverer denne referent.

De led, der henviser til de to størrelser, der rumligt sættes i forbindelse med hinanden, kan være uden locus eller have almindeligt locus eller konfigurationslocus. Hvis ledene har konfigurationslocus, kommer de rumlige relationer til udtryk både gennem lociene og gennem valget af relationstegn. Der er så tale om, at lociene og relationstegnet formidler rumlig information uafhængigt af hinanden.

En helt anden anvendelse af relationstegn består i at bruge relationstegn med to konfigurationsloci, ét for holdepunktet og ét for den størrelse, som sættes i forbindelse med holdepunktet. Når relationstegn har to konfigurationsloci, kan man ikke henvise til holdepunktet efter relationstegnet, og vist heller ikke andre steder i sætningen. Ofte er det også unødvendigt, for holdepunktet fremgår jo af det ene af lociene i relationstegnet. Men ønsker man at henvise til holdepunktet, må dette altså ske uden for sætningen, fx ved at markere holdepunktet som basisreferent, dvs. gøre det til tema. Da et tema som regel står før den eller de sætninger, temaet er knyttet til, kommer denne løsning til at betyde, at henvisningen til holdepunktet kommer til at stå før relationstegnet, dvs. en ledrækkefølge som adskiller sig markant fra ledrækkefølger i dansk. To relationstegn, nemlig I og VED, kan ikke forbindes med to konfigurationsloci. Alligevel kan de godt bruges med holdepunktet markeret som basisreferent. Så er det blot grundformen af I eller VED, der bruges.

En basisreferent, der også er holdepunkt, er locusmæssigt tæt forbundet med den referent, der sættes i forbindelse med basisreferenten/holdepunktet. En sådan basisreferent har som oftest, måske altid, locus i samme konfiguration som henvisningen til den referent, der sættes i forbindelse med basisreferenten.

Når et relationstegn bruges med to konfigurationsloci, kommer de rumlige relationer naturligtvis til udtryk både gennem relationstegn og gennem lociene, og ved denne anvendelse er der en tæt grammatisk sammenhæng mellem brugen af locus i relationstegnet og sætningsopbygningen: hvis relationstegnet har to konfigurationsloci, har det konsekvenser for, hvordan man kan henvise til holdepunktet.

Egentlige relationstegn kan måske bruges med konfigurationslocus på endnu flere måder end omtalt her, men det kan foreløbig ikke siges med sikkerhed.

Tegnet ET-STYKKE-DERFRA minder en del om relationstegn i sin anvendelse, men har næppe alle de anvendelsesmuligheder, egentlige relationstegn har. Tegnet minder også om tegn dannet med proformer. Det kan opfattes som en mellemting mellem et tegn dannet med proformer og et relationstegn.

Der er muligvis enkelte andre relationstegn end de her omtalte, eller tegn, der minder om relationstegn. Fx tyder noget på, at der findes et tegn beslægtet med tegnene NORD og SYD med betydningen I-EN-RETNING-DERFRA, som i sin anvendelse minder om

ET-STYKKE-DERFRA, men dets anvendelse og forholdet til faste tegn som NORD og SYD er ikke undersøgt.

© Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikation - KC
KA dec. 2002